

bygga missbruk, borde ha mildrat de hätska omdömen, som återfinnas i revisorers berättelser, direktionsledamöters anföranden, öfverståhållares yttranden och skrivelser från underlydande styrelser.

De mildaste af fattigvårdens bedömare äro revisorerna. Visserligen klandra de strängt skötseln af några inrättningar, men de framhålla åtminstone icke nämnda missbruk såsom orsaker till den i deras ögon misslyckade förvaltningen af fattigvården. De lämna härfor helt andra skäl:¹ »Hwad den egentliga Fattigvården angår, så har troligen icke någon inrättning af en så allmänt gagnelig omfattning som denna genom tillfällige omständigheter rönt ett oblidare öde, äfwen derigenom att den haft den allmänna opinionen mycket emot sig. — — — Hade deremot Allmänna Fattigvården under loppet af dessa förflutne åren fått hugna sig af några så gynnande omständigheter, att all nöd hos den fattige kunnat förekommas och allt tiggeri, från den stund Inrättningen börjades, upphöra, så att en allmänt synbar värkan deraf hade bibringat allmänheten den öfwertygelsen att denna Inrättning swarat emot sitt ändemål, så hade kan hända äfwen allmänna wälgörandet på ett kraftigare sätt än som nu skett, bidragit till dess bestånd, utan att den ofullkomlighet, som vanligen åtföljer alla nya företag af en widsträcktare omfattning, skulle hafwa rubbat och förswagat fortgången af denna». Det må vara den tidens revisorer förbehållet att invagga sig i den illusionen att den legala fattigvården är i stånd att förebygga »all nöd» och »allt tiggeri». Ett sådant oförstånd är minst sagdt förvånansvärdt hos män, som hade att bedöma en ny, knappt fullbordad organisation.

Prägladt af synbar illvilja är det omdöme,² som en af ledamöterna i direktionen uttalade vid tillfälle, då fråga var att till K. Maj:t aflåta den anbefallda skrifvelsen med redogörelse för fattigvårdens tillstånd. Han yttrade: »Jag, som nära deltagit i öfverläggningarne, rörande förslaget så till den nuvarande Fattigvård, som till den om sättet af dess förvaltning underdånigst tillstyrkte plan, och sedan Konungen, genom Stadgan om Fattigvården, behagat det ena och det andra bifalla, derefter, såsom insatt Ledamot uti den i enlighet dermed organiserade Direction, sökt uppmärksamt följa verkställigheten af de gifna föreskrifter, har med förtrytelse och äfwen krossad egenkärlek, erfarit, att den alltid ledt och alltid skall leda till allt, utom ändamålen deraf: En påräknad besparing och säker kontroll, begge nödvändiga willkor, för en klok, widsträckt och sammanhängande Fattigvård». Anvisningar för uppnående af detta mål fylla många blad af de tryckta handlingarna och gå därpå ut, att fattigförsörjningen borde inskränkas till försörjninghusen, särskilda styrelser utses för inrättningarna, sjukskötseln öfverlämnas till collegium medicum och undervisningen till vene-

¹ Allmänna Fattigvårdens Revisorers Berättelse om detta Werks räkenskaper och förvaltning åren 1808 och 1809, dat. den 31 december 1810. I k. biblioteket.

² Betänkande angående Förändring uti Stockholms Stads Fattigvård; författadt och till Kongl. Directionen ingifwit af Herr Borgmästaren P. E. Hallquist, med Erinringar derwid i de delar, som röra Herrar Commiterades öfwer Fattigvårds-ärendena dermed hafde befattning, af S. Rönbeck. Sthlm 1811. — Borgmästar Hallquist utträdde kort därefter ur direktionen för allmänna fattigvården.

randum consistorium, hvarefter alla departement hos fattigvårdsdirektionen skulle försvinna och själfva direktionens omsorg bestå i att utanordna medel till de olika anstalterna samt pröfva inkomna förslag från underlydande.

Men förslagsgifvaren kan icke förmå sig att säga allt detta utan att utdela skarpa hugg åt alla håll. »Jag, lika så sorglös att wärfwa anhängare som obenägen att bekriga motståndare, ärnar öfwer denna fråga säga mina egna tankar, så enkla och klara, som själfwa ämnet dem framkallar». Efter att ha klandrat skötselns af fattigvårdsinrättningarna betonar han de egenskaper som han förutsätter hos män, som skola vårda sig om dessa: »Såsom egenskaper alldeles oundgänglige för hwar och en af dem fordrar jag: att de äro allmänt kände för heder och rättsinnighet, för nit och beredvillighet, att ifra och arbeta för det ganeliga; att de fördomsfrie älska och söka endast ordning och det rätta; att de kunnige i räkenskaper förstå att dem riktigt pröfwa, behandla och äfven rätta; och att de ändtligen ledde af wälgörenhet, i alla afseenden skydda och befordra den lidande mensklighetens rätt såsom sin egen». Hufvudföremålet för dessa angrepp var den afgångne öfverdirektören¹. Angriparen förklarar, att »den sanna och verkliga orsaken till Rönbecks tidigt sökta så ledighet samt afsked från Öfwer Direktörs tjensten vore gäckade bemödande, förbundet med den naturliga föreställning, som wisserligen hos honom ägde och borde äga rum, att Fattigvårdens felaktiga uppställning äfwen af andra kändt, snart kunde och skulle omstörtas, och i raset han själf möjligen träffas». Det slutliga yrkandet om afskaffande af öfverdirektörsbefattning lyder: »Den i Öfwer Direktörens hand lagde, men förfelade, tillsyn öfwer förvaltningen, så af Fattigvårdens hufwudwerk, som af de densamma underlydande försörjningshus, må förflyttas på personer, som till läge och hemwist äga lätthet att den utöfwa, och i öfrigt ledas af nit och rättskaffenhet, och således utan beräkning af vedergällning».

Mot dessa anmärkningar och anklagelser afgafs någon vecka senare en amper kritik, författad af den angripne tjänstemannen. Icke heller här saknas personliga anfall. »Den som icke ledes af någon förutfattad owilja mot Inrättningen, eller af andra sig själf förbehållna skäl dermed är missnöjd, skall icke behöfwa söka länge för att finna den sanningen, att otillräckliga penningetillgångar lagt oöfwerwinnliga hinder i wägen för Directionen att i hela sin widd verkställa den Stadga, som Kongl. Maj:t under den 12 Augusti 1807 i nåder utfärdat». Försvarskriften framhåller därefter de skäl, som närmast förorsakat fattigvårdens obestånd.

Beräkningarna voro uppgjorda under normala förhållanden 1806, men då kunde icke förutses händelser, som skulle inträffa 1808 och 1809. »Det war kriget, som uppjagade waruprisen till den orimliga höjd, att de blefwo kännbara till och med för den förmögne», hvaraf följde, att ett allt större antal nödställda föll fattigvården till last eller måste tigga; »det war kriget, som tillstängde, åtminstone i så betydlig måtto förswårade kommunikationen

¹ Denne man, som, då han inträdde i 1805 års fattigvårdskommitté, var assessor i kammarrätten, lär ha varit en bland kommitterades mest dugliga och arbetsamma ledamöter. Vid den allmänna fattigvårdens upprättande erhöll han k. fullmakt såsom öfverdirektör, men anhöll 1809 om tjänstledighet och 1810 om afsked från denna befattning.

med Utländningen, att flera Fabrikers fall derigenom bereddes, och således i ett ögonblick gjorde slut på en mängd arbetares wanliga näringsutväg», hvarigenom ytterligare många bragtes till nöd och elände; »det war kriget, som beredde en förlust wid Allmänna Barnhuset af icke mindre än 300 tunnor spannmål, som Inrättningen erhöll från Finland årligen, innan Landet af Ryssarne inkräktades, och sannolikt war det också en werkan af kriget att den subskriberade summan ej till fullt belopp utgick». I skriften medgifves, att de beräknade besparingarna vid Barnhuset, Hospitalet och Korrektionshuset icke erhållits, »men det är alldeles falskt att orsaken dertill ligger i Hrr Kommitterades Plan, hwilket Hr Borgmästaren jemväl utan twifwel funnit, om Hr Borgmästaren gifwit sig tid att på behörigt sätt undersöka saken, som ock warit dess ofelbara skyldighet, innan Hr Borgmästaren fattade pennan i den icke twetydiga afsigt att smäda. Hr Borgmästaren måtte wäl kunna begripa, att när Fattigwårdens inkomster blifwit minskade och dess utgifter ökade, den grund då är rubbad, på hwilken Hrr Kommitterade byggt hoppet om besparingarne, och äro de således oskyldige, om utgången icke swarat mot deras både önskan och förmodan. Begge delarne hafwa inträffat, och kan Hr Borgmästaren öfwertyga någon enda menniska derom, att Hrr Kommitterade bort weta 1806, hwad som skulle hända 1808, så medgifwer jag att Hr Borgmästaren kan komma ifrån sina oförsynta Anmärkningar, men under intet annat willkor låter det sig göra». Klandret mot den tillämpade fattigvårdsstadgan afvisas, afskaffandet af öfverdirektörsbefattningen bestrides och förslaget till en ny ordning afböjes på samma bitande sätt. Slutligen säges: »Det, som rör min person enskilt, går jag med stillatigande förbi, emedan det qwittar mig i det närmaste lika, om jag af Hr Borgmästaren tadlas eller berömmes. Men så kan wäl hända, att innan den lek oss emellan, som Hr Borgmästaren sjelf begynt, slutas, Hr Borgmästaren får riktigt och fullständigt swar på frågan om orsakerna till min först sökta tjänstledighet och sedan afsked från Fattigwården, den Hr Borgmästaren förstått att på ett för sitt ämne brukbart sätt utveckla».

En under åren 1810—1812 tjänstförrättande öfverståthållare,¹ har i sina lefnadsminnen lämnat dystra skildringar öfver stadens fattigvård. Skildringarna hafva väckt desto större uppmärksamhet, som de nedskrifvits af en så högt uppsatt ämbetsman. Det är äfven af detta skäl, som de här omnämnas.

Den lättörde memoarskrifvaren, som i sin ålderdom sammanställde dessa lefnadsminnen, kan ha råkat, såsom det händt mången annan, att i sin föreställning se de händelser, som han skildrat, i annan dager, än de i verkligheten framträdde. Endast på så sätt är det möjligt förklara den hårda dom, han uttalat öfver den tidens hela fattigvårdsförvaltning. Tyvärr insåg han icke, att denna dom träffade honom hårdast själf, ty, om allehanda missgärningar och brott begingos under hans ögon, om han kände »de nedrige, som ville ännu rikta sig på bekostnad af uslingarnas sista lifskrafter», hade hans ofafvisliga plikt varit — och därtill räckte hans myndighet — att ögonblick-

¹ Excellensen Grefve A. F. Skjöldebrands Memoarer utgifna af Henrik Schück, Sthlm 1904, D. 4, s. 133 f.

ligen skilja dem från tjänsten i stället för att han, såsom han själf skrivit, nu »ifrade, hotade och skrämde vederbörande».

Framförallt gör memoarskrifvarens framställning om förhållandena inom de under fattigvården lydande inrättningarna ett pinsamt intryck. De utgifna revisionsberättelserna hade sannerligen icke sparat på anmärkningar mot deras skötsel. Men sådana härresande skildringar öfver elände och nöd, som i föreliggande memoarer, stå där icke att läsa. — Öfverståhållaren besökte försörjningshusen »och fann allt vanvårdadt, dörrar och fönster sönder, eldstäder knapt brukbara, och de fattiga! Hunger, sjukdom, knapt trasor att skyla kropparna». Han besåg förrådsrummen »och fann stora hopar nyss inköpt, rutten potatis, rutten strömming m. m. s., allt uppfördt i räkningarna för det pris, som fullkomligt god vara i det högsta borde kosta». Han befallde undersökningar, »men den ene skyldde på den andre, och inga vissa personer borde efter stadgarna svara för inköpen; allt var med flit så intrassladt, att ingen viss kunde tilltalas». — Så besökte han Barnhuset. »Hvilken fasa! Bleka, utmagrade ammor hade merendels två usla, kvidande barn att gifva di, hvilka fåfängt sökte födan i deras förtorkade bröst. Dock funnos några få undantag af ammor, som nyss voro ditkomna. Jag frågade efter, huru mycket och hvad de fingo till födan om dagen, sedan såg jag på föreskriften om hvad de borde få, och fann skillnaden. Jag befallde i deras närvaro föreståndaren att gifva dem fullt ut, hvad de borde hafva. — — — Under en upptänd vrede öfver egennyttans omänsklighet hade jag dock svårt att återhålla tårar, och ehuru många år äro sedan förflutna, händer ännu, då jag tänker på mina besök på Barnhuset, att jag tror mig höra det hjärtkrossande sorlet af en mängd svältandes, döendes, oskyldigas kvidan. O, hvad oerhörda grymheter begås i mörkret under täckelset af välgörenhetsanstalter! — — — Jag såg sedan på de äldre barnen och fann dem utmagrade, med armar och ben som trästickor, med stora bukar och blåbleka, plussiga anleten. Jag underrättade mig om deras föda — mest potatis. Jag besåg förrådsrummen — rutten potatis. Det var en rik källa till inkomst. Rutten potatis ficks så godt som för intet, och, som sagdt är, uppfördes den i räkningarna som god». — Slutligen besökte han Spinnhuset och Danviks hospital. »Dante skulle svagt beskrifva dessa ställen. Kommersekollegium hade under sin förvaltningstid låtit läkarna bestämma kvantiteten af mat, som nödvändigt fordrades att uppehålla en fullväxt människas lif, och de hade ej tagit runderligen till. Men sedan spinnhuset kom under fattigvårdsdirektionen, hade andra läkare för att ställa sig in hos styrelsen och genom besparing vid spinnhuset m. m. skaffa medel till de öfriga obarmhertighetsverken, förklarar, att en tredjedel mindre mat vore nog. Vid Danviken hade samma kvantitet förr varit utsatt och på samma sätt sedan minskad. Jag spar läsaren beskrifningen om de af lidande furialiska skepnader, jag såg på bägge dessa ställen. Vid direktionens nästa sammankomst framstälde jag detta elände och yrkade, att den indragna tredjedelen måtte återställas. — — — Det blef votering, och pluraliteten blef emot mig. — — — Nästa sammankomst öppnade jag med följande ord: »Jag bör tillkännagifva, att allmän-

heten ropar ve öfver direktionen, och jag förenar mig med allmänheten. — — — Jag har befalt, att den indragna tredjedelen af maten skall återgifvas. Om direktionen ogillar detta, begär jag ett formligt protokollsutdrag, innehållande beslutet. Då betalar jag tillökningen för de förflutna dagarna, låter trycka handlingarna i ämnet, äfven hvad jag nu sagt, och inbjuder allmänheten att på stället bese eländet». En hemsk tystnad följde på detta. Många vreda blickar fästes på mig, jag besvarade dem och sade med hög röst: »Jag begär svar, ja eller nej; skall tredjedelen återställas eller ej?» Efter något mummel blef svaret: »ja».

En ännu mer dramatiserad skildring lämnar den tjänstgörande öfverståthållaren öfver en upptäckt, hvilken, enligt hans utsago, »öfverträffar det mesta, som af människor varit hört». Ett ansedt handelshus i Stockholm hade levererat till Barnhuset och Korrektionshuset ett parti linntyg, som efter anmälan¹ af inspektoren vid den senare inrättningen var »af en ganska dålig beskaffenhet, bestående af mindre än 3:ne qvarters bredd i stympade stycken, förut ofelbart nyttjat til någon omslagsduk, halfslitit, til en del skarfvat och sönderrifvit samt genom åtkomst af något tärande ämne skört, fläckigt och således til linntyg aldeles otjenligt; hvarföre ock en så beskaffad väf, utan at begå ett fel, af mig för god ej kunnat antagas, såsom för behofvet otjenligt, hvilket min plikt mig ålägger härmedelst ödmjukast anmäla». Upptäckten föranledde undersökning och vittnesförhör den 12, 14 och 15 november inför öfverståthållareämbetet i polisärenden.² I protokollet för den 12 omförmäles: Sedan tillförordnade Öfverståthållaren, Generalmajoren, Commendeuren af K. Maj:ts Svärds Orden m. m. vid besök i Barnhuset och Korrektionshuset funnit, »at til Lakan och Linntyg på dessa ställen blifwit emottagna leverancer af Lärft, hwaraf Wäfwen befunnits til det mästa gammal och utsliten samt äfwen fläckig och illa luktande synnerligen af Terpentin; Så och då detta sammanlagdt med den omständigheten at de flesta af Styckena hwilka alla bestått af smärre Stufwar varit både fällade och skarfwade, icke allenast tydeligen wisade, att denna wäf förut nyttjats til andra behof, utan äfven gäfwе skälig anledning til den misstanke, at densamma möjeligen wid något Sjukhus varit begagnad, hade af sådan anledning Högbemälte Herr Öfwerståthållaren förordnat at wid anställande af undersökning uplysning borde sökas: 1:o Hwem som gjort Leverancen; 2:o Hwarifrån Leweranteuren erhållit wäfwen eller hwartil densamma förut kunnat wara nyttjad, och 3:o Om och huruwida densamma af wederbörande Ämbets- och Tjänstemän wid Fattigvården blifwit besigtigad, godkänd samt antagen». Vid målets föredragning voro närvarande: öfverdirektören, ombudsmannen vid fattigvården, inspektorerna vid Barnhuset och Korrektionshuset, kassören vid Barnhuset jämte därtill förordnad allmän åklagare. Det är motbjudande att berätta, huru under skildringen

¹ Ödmjukast Memorial afgifvet till k. direktionen öfver allmänna fattigvården den 8 nov. 1811. I Danvikens arkiv.

² Undersökningsprotokoll inför Öfverståthållare Embetet i Police-ärender rörande leverans af väfnader till Barnhuset och Korrektionshuset den 12 November och följande dagar år 1811. I Danvikens arkiv.

af denna händelse memoarskrifvaren utslungar de mest ärekränkande beskyllningar. Ingen, som i målet indragits, går fri från misstankar. Åklagaren »förde saken lamt» — »och själfva domstolen tycktes medvärka att dra ut på tiden med alla upplysningar». Väfven återtog emellertid af det kända handelshuset, och handlingarna i målet öfverlämnades den 30 november till direktionen öfver allmänna fattigvården, hvilken icke fann sig föranlåten att vidtaga ytterligare åtgärd.

Det är på tiden att tillsluta portarna till detta Inferno. För den, som står utanför detsamma och söker utforska, hvad de officiella handlingarna vidare förmåla härom, finnes ingen möjlighet att närmare utreda frågan, enär protokollen för direktionens sammanträden åren 1809 och 1810 förkommit, och protokollen för första departementet, som i denna sak bort ha haft något att förtälja, icke nämna ett ord om »all den uselhet», som här blottats. Först då de felande handlingarna återfunnits, blir man kanske i tillfälle att bedöma, i hvad mån memoarskrifvarens varma hjärta och lifliga fantasi förledt honom att se allt i svart.

Något stöd af sina underlydande styrelser hade direktionen icke heller att påräkna, hvilket bäst framgår af en pepprad skrifvelse,¹ som den eljest föga lifaktiga direktionen för Södra arbetshuset aflät till K. Maj:t med anledning af den då ifrågasatta omorganisationen af fattigvården. Skrifvelsen afsåg att hos K. Maj:t utverka, att Arbetshuset, »som öfver 3:ne år lydt under Kongl. Directionens öfver Allmänna Fattigvårdens Öfverstyrelse, måtte efter detta förklaras såsom alldeles oberoende af denna Direction samt återställas i samma skick den tillföre varit». Klämman i skrifvelsen har följande lydelse: »Allernådigste Konung! Värdigas med nådigt välbehag anse och gilla desse Directionens anföranden såsom antagelige skäl för dess underdånige ansökan. — Den varmaste känsla, det renaste nit för en Inrättnings framtida bestånd, hvilken under flere omväxlande årsskiften inom samhället så lyckligen medvärkat till befrämjande af allmän nytta, hafva, jemte en ovillkorlig pligt, ingifvit Directionen mod, att för densamme anropa E. K. M. om räddning och kraftigt försvar.

Directionen har varit och är ännu fast i den öfvertygelsen, att Friv. Arbetshuset aldrig kan, såsom beroende af Kongl. Fattigvården, göra det gagn, eller af sig sjelf fortfara vid sin säkra vidmagthållelse, så länge det icke ledes efter tillföre antagne, väl pröfvade och fullkomligt godkände grundsatser. — För att rätteligen styra och förvalta en Inrättning af denna art, fordras en särskilt grundelig insigt, eller egit Studium, förenat med längre tids ärfarenhet; och då dessa egenskaper liksom qväfvas i utöfningen genom en Öfverstyrelses oftast utan tillräcklig kännedom faststälde beslut, samt därefter utfärdade ordres och befallningar; så blir icke annat möjligt, än att den rätta och säkra riktningen för att bibehålla jämnvigt i rörelsernes gång och utslag, nödvändigt måtte förfelas».

Det behöfver knappt sägas, huru menligt allt detta högljudda klander inverkade på fattigvårdens anseende hos allmänheten. Följden blef också

¹ Directionens öfver Södra frivilliga Arbetshuset underdåniga skrifvelse till K. Maj:t 1812. Koncept utan annan datum. I fattigvårdsnämndens arkiv.

den, att man visade sig allt mer obenägen att med penningebidrag understödja densamma.

En af de förnämsta orsaker till fattigvårdens upplösning var just brist på medel. Kommitterade hade vid uppgörande af sitt förslag till utgiftsstat beräknat frivilliga gåfvor till 20,000 r:dr årligen. »Stockholms Inwånare hafwa wid flera tillfällen ådagalagt sin böjelse för nyttiga företag. De eftergifwa icke andra Städens i frikostighet. Utan att misskänna dem alltför mycket, kan således icke twiflas om deras beredwillighet att bidraga till den fattigas nödtorftliga bergning». Kommitterade missräknade sig. Efter en treårig förvaltning hade fattigvården insamlat ett belopp af endast 29,658 r:dr. Där emot hade till följd af ogynnsamma förhållanden, som icke kunnat förutses, de fattigas antal allt mer ökats. Då fattigvården sålunda saknade möjlighet att afhjälpa eländet, kom den i misskredit till och med hos de fattiga. För att bestrida oundgängliga utgifter nödgades direktionen slutligen anlita skuldsättning. Särskilda kommitterade tillsattes för att söka rädda förvaltningen ur dess förlägenhet, men allt var förgäfves. Genom k. bref den 9 okt. 1812 blef Stockholms stad förklarad skyldig ersätta den af fattigvården iråkade skulden, hvilken enligt bokslut den 1 maj 1816 uppgick till närmare 94,000 r:dr banco.

5.

Decentralisering af fattigvården. — Provisorisk fattigvårdsförordning. — Fattigvården församlingsvis.

Det var gifvet, att, när 1807 års stadga blifvit rifven i stycken, skulle därmed lösas de band, som sammanslutit fattigvården till en enhetlig och gemensam förvaltning. Tillfället var gynnsamt för församlingarna att återförvärfva rätten att utan främmande inblandning sörja för sina fattigas behof och för direktionerna att efter eget skön handhafva förvaltningen af sina inrättningar. För att vinna detta mål visade sig stadens invånare icke obenägna att göra uppoffringar. De öfvertogo förpliktelsen att omhändertaga de i allmänna fattigvårdens försörjningshus intagna fattiga, hvilka den 1 jan. 1812 uppgingo till 568 personer, 195 manliga och 373 kvinnliga från 1 till 93 års ålder. Dessa olyckligas härbergerande skulle dock förorsaka församlingarna mycket bekymmer. De flesta fattigvårdsdirektioner läto tillbygga sina fattighus med s. k. försörjningshus; men där denna utväg icke var möjlig, måste vederbörande inköpa för ändamålet lämpliga fastigheter, hvilket blef fallet inom Maria och Katarina samt Hedvig Eleonora församlingar. Än mer, stadens invånare åtog sig utom »fattighusafgiften» en ny skattebörda, benämnd »fattigförsörjningsafgift», och iklädde sig betalningsskyldighet för den skuld, som allmänna fattigvården åsamkat sig. I dessa syften utarbe-

tades och diskuterades en mängd förslag, som här icke alldeles kunna förbigås.

Den brydsamma belägenhet, i hvilken fattigvården råkat, hade förmått 1810 års revisorer att framhålla nödvändigheten att på annat sätt än genom frivilliga bidrag anskaffa medel till de fattigas vård och understöd. »I följd häraf och för att kunna upprätthålla och stadga Allmänna Fattigwårds-Inrättningen, anse Revisorerna nödigt att samtliga Hufvudstadens Innewånare i mån af deras förmögenhet och inkomst åtaga sig en viss och bestämd afgift under namn af »Fattigförsörjningsafgift», hwilken bör grundas på den bewillning, som till Kongl. Maj:t och Kronan erlägges, och i wisst förhållande däraf beräknas, hwarifrån likwäl borde wara undantagne: 1:o Ämbets- och Tjenstemän samt Betjente wid alla publika wärk och inrättningar, som äga under 200 R:dr i contant lön, så framt de ej för särskild inkomst och förmögenhet äro taxerade, i hwilket fall nämnde afgift skulle beräknas endast i proportion af den bewillning som därföre erlägges; 2:o All enskild Betjening och Tjenstefolk utan afseende på det, hwartill de för sina tjänster äro taxerade; men då de äga särskild förmögenhet eller inkomst borde, likasom förut är sagdt, därföre betalas i proportion af bewillningen; 3:o Alla Stadens öfrige inwånare som finnas taxerade endast till 4 à 5 R:dr. och därunder». Sedan direktionen erhållit magistratens förteckningar å alla dem, som skulle erlägga fattigförsörjningsafgift, och uppgjort kalkyl öfver fattigvårdens behof, borde dessa handlingar genom vederbörande pastorer delgifvas församlingarna, som ägde att själfva bestämma beloppet af afgiften. »Som en följd däraf anse revisorerne äfwen nödigt, att samtelige i Stockholm warande fattighusinrättningar måga med Allmänna Fattigwården sättas i en närmare förbindelse, och alla särskilde till fattighusen bestämde afgifter därmed upphöra, på det att ej någon härmed på dubbelt sätt må betungas».

I samma berättelse antyda revisorerne, att det kanske vore lämpligare, om Danviks hospital och Allmänna barnhuset finge åter lyda under egen styrelse »utan att likwäl alldeles skiljas från gemenskapen med den Allmänna Fattigwårds-Directionen såsom öfwerstyrande och redofordrande», samt att möjligen »en mindre talrik sammansättning af Allmänna Fattigwårds-Styrelsen skulle bättre uppfylla ändamålet».

Sedan revisorerne sålunda gifvit uppslag till ganska genomgripande förändringar, framlade tjänstförrättande öfverståthållaren ett af honom utarbetadt förslag till organisation af fattigvården¹. Redogörelsen för behandling af detta förslag inom direktionen inleder han i sina lefnadsminnen med följande ord: »Med fattigvården var nu så långt kommet, att alla, som ej hade sin fördel af dess bibehållande på samma fot, voro öfvertygade, att hela inrättningen borde helt och hållet omskapas. Flere af direktionens ledamöter uppsatte förslag till förändringen. Bland dem voro några, som under andra namn ville bibehålla samma tillfällen som förut för egennyttan». Han föreslår: »Directionen, bestående af 24 ledamöter, borde upphöra och allt ställas på en militärisk fot under öfverståthållaren, som

¹ Utkast till Allmänna Fattigwårdens organisation, afgifvet den 29 mars 1811. Protokoll för allmänna fattigvården under 1811—1829. Ett band. I rådhusets arkiv.

skulle äga att antaga, afskeda och efter vissa föreskrifter extrajudicielt bestraffa alla tjänstemän, som begingo försummelse, undansnillningar eller oredlighet af hvad namn som hälst, dem förbehållet att sedan klaga å högre ort». Slutligen säger han: »Directionen, som naturligtvis var mycket missnöjd med detta förslag, men som ej kunde hindra, att det åtföljde betänkandet, hålst det genom mig skulle inlämnas till Konungen, delade sig emellan tvänne andra förslag, hvilka som dess meningar skulle införas i själfva betänkandet. Mitt blef gilladt af Konungen».

I verkligheten förhåller det sig så, att de öfvergångsstadganden angående fattigvården, hvilka K. Maj:t utfärdade den 3 juli 1811, i hufvudsakliga delar öfverensstämma med direktionens förslag. Det k. brefvet¹ föreskref i korthet följande: Den i 1807 års stadga fastställda förbindelse mellan fattigvården och Allmänna barnhuset, Danviks hospital samt Korrektionshuset skulle fortfara, dock så att fonderna för de olika inrättningarna icke finge förblandas eller från sina ändamål afvändas, samt att årlig redovisning för förvaltningen skulle granskas af kammarrätten. — Stadens fattighus och enskilda barmhärtighetsverk borde förblifva under sina särskilda styrelser. Dessa skulle till fattigvården aflämna alfabetiska förteckningar öfver underhållstagarne, men sina räkenskaper till revisorer, valda enligt de för inrättningarna tillföre utfärdade reglementen. — Södra arbetshuset bibehölls i närmaste förbindelse med fattigvården, så att dess och den egentliga fattigvårdskassans räkenskaper upptogos i ett gemensamt bokslut, hvilket årligen borde revideras af därtill af stadens samtliga församlingar utsedda revisorer. — Fattigvårdsdirektionen skulle bestå af 9 ledamöter, nämligen: öfverståthållaren, hvilken i kraft af sitt ämbete alltid borde vara fattigvårdens chef och högste styresman samt direktionens ordförande, underståthållaren, som i öfverståthållarens frånvaro skulle vara ordförande och, så ofta hans göromål tilläto, borde bevista sammankomsterna, polismästaren, generaldirektören öfver fattigvården, en ledamot af collegium medicum, en ledamot af stadens konsistorium och tre ledamöter, valda ibland och af distriktsdirektörerna. — En tjänsteman skulle tillförordnas, hvilken med namn af generaldirektör öfver Stockholms fattigvård och därmed förknippade inrättningar blefve öfverståthållarens närmaste biträde, och hvars skyldigheter hufvudsakligen borde bestå i en oafbruten tillsyn öfver fattigförsörjningen i alla dess grenar med alla därtill hörande verk och inrättningar. — Distriktsdirektörerna skulle förblifva fjorton, med rättighet att antaga föreståndare såsom biträde, och skulle dessa direktörer liksom ditintills väljas af församlingarna. — Stadens invånare skulle genom deputerade af hvarje församling uppgöra och besluta en allmän taxation till fyllande af fattigvårdens behof och därjämte sättet att rättvisligen fördela densamma. — Sedan stadens deputerade blifvit hörda öfver dessa bestämmelser, skulle öfverståthållaren inkomma med berättelse härom till K. Maj:t, som därefter ville föreskrifva närmare stadganden för fattigförsörjningen i

¹ K. bref den 3 Julii 1811. Bland handlingar i Kongl. bref och stadgar om Stockholms fattigvård. Ett band. I rådhusets arkiv.

hufvudstaden äfvensom fastställa den tid, då fattigvårdsdirektionen borde med befattningen upphöra och den nya direktionen träda i verksamhet.

På grund af K. Maj:ts beslut sammanträdde församlingarnas deputerade i rådhuset den 29 juli 1811. Under denna och följande öfverläggningar uttalades allmänt den åsikten, att försörjningsväsendet borde omorganiseras och att härför skulle uttaxeras en viss fattigförsörjningsafgift. Angelägnast af allt syntes dock att erhålla K. Maj:ts medgifvande, att den berämade fattigvården ordnades så, att hvarje församling sörjde för sina fattiga utan främmande inblandning. Konungen gaf härtill sitt samtycke »för at wid alla tillfällen gifwa Hufvudstadens Inwånare wedermålen af Wår Nådiga benägenhet, och under förwäntan at hos hvarje Församling finna det nit, den omtanka och den wälgörenhet, hwilka Wi oss gerna föreställe».

Af särskilda kommitterade bedrefvos sedermera de förberedande arbetena så raskt, att frågan kunde föreläggas deputerades slutliga behandling den 20 febr. 1812 och den 13 mars s. å. inlämnas till K. Maj:ts pröfning¹.

Fem dagar senare utfärdade K. Maj:t fattigvårdsförordningen af den 18 mars 1812.

Grunderna för den nya fattigvården innefattades i 22 punkter.

De, som voro berättigade att under en eller annan form åtnjuta hjälp, indelades i följande grupper. — Fattiga barn borde erhålla nödig skolundervisning och därmed utbildas »til arbetsamhet, idoghet och sedlighet». I fall af behof skulle de äfven erhålla hjälp till föda och kläder. Tillsyn skulle hållas öfver dem »at de ej kringstryka på gator och gränder, besöka Näringsställen eller utöfwa någon osed». — Aldriga, bräckliga och orkeslösa personer ur stånd att lifnära och försörja sig, borde mottagas i fattighusen, »så widt rummen det tillåta eller genom utwidgning kunna sådant medgifwa». I brist däraf ålåg det församlingarna att inrätta försörjningshus eller vidtaga andra lämpliga och till ändamålet säkert ledande anstalter. — Personer, som ägde någon arbetsförmåga, men icke tillräcklig att försörja sig, borde erhålla understöd »efter hwars och ens omständigheter, med noga tillsyn, at arbetsförmågan rätt användes». — Äfven pauvres honteux voro berättigade till understöd, »då de deraf äro i oundgängeligt behof». — Slutligen skulle de sjuka erhålla nödig vård, hvarför ett tillräckligt antal fattigläkare borde anställas och af fattigvården lönas.

I ändamål att förebygga, att antalet af de fattige ökades »och minst med sådane, hwilka af lättja och wanart tilgripa tiggeri», skulle följande åtgärder vidtagas. Två gånger årligen, efter flyttningstiderna, borde nog-

¹ Viktiga handlingar för fattigvårdsfrågans bedömande äro: Kommitterades utlåtande den 10 Sept. 1811 angående ordnandet af fattigvården, med bilagda reservationer. I Danvikens arkiv. — Betänkande om inrättningen af Stockholms Fattigwård, Församlingsvis. Ingifvet till Herr Öfwer Ståthållaren och samtelige Församlingars Deputerade, af deras Utskott, samt K. Maj:ts Nådiga pröfning i underdånighet underställt, Sthlm 1812 (tryckt). — — K. Maj:t nådiga bref till Öfwerståthållaren rörande Fattigförsörjningens nya organisation. Stockholms Slott den 18 Martii 1812.

granna mönstringar anställas »för at bestämme hwilka böra för fattige räknas, antalet af dem, hwilka hwarje Församling tilhöra at wårda och försörja, samt hwad hjelp och understöd hwar och en, efter behof och omständigheter, tilkommer». — Därför ålades polismyndigheten att ingripa »mot Tiggerier, obehörige personers wistande och inflyttning i Staden, landstrykare, lösdrifware, sysslolöshet och all slags wanart». Vidare förpliktigades direktionerna öfver församlingarnas fattigvård »at tilse, det ingen, som kan arbeta, sig sådant undandraget, och at anmäla de tredske hos Öfver-Ståthållare-Embetet i Police-ärenden».

Rörande beskaffenheten af själfva försörjningen förordnades: »Til förekommande å ena sidan af en underlåtenhet, hwarigenom ändamålet skulle förfelas, och å den andra af en öfwerdrift, genom hwilken den allmänna Fattig-fonden för mycket skulle komma at tillitas, samt för at förebygga de följder dessa afwikelser nödwändigt skulle medföra, missnöjen och klagan, täta flyttningar från den ena Församlingen til den andra, jemte flera missbruk och en osäker och wacklande förvaltning, skola fattigwården och försörjningen i alla Stadens Församlingar inrättas och verkställas efter allmänna grunder och i den möjligaste likhet som omständigheterna medgifwa. Derwid bör hafwas til ögnamärke, at de fattige och behöfwande få hwad för dem är nödigt, men at tilgången til Fattig- och Försörjningshus eller fattighjelp icke göres så lätt eller underhållet så rundeligt, at huglöshet och lättja derigenom wäckas och åstadkommas». — För värnlösa barns uppfostran, sinnessjukas vård och vanartiga lättlingars bestraffning ägde församlingarnas fattigvårdsstyrelse att i vederbörlig ordning anlita Barnhuset, Danviks hospital och Korrektionshuset.

Till anskaffande af erforderliga medel för fattigvårdens bedrifvande fastställdes följande utvägar. Sedan fattighuset med deras fonder blifvit inom hwarje församling anlitate, men det visat sig, synnerligen i de fattigare församlingarna, att icke alla behofven af hjälp kunnat tillgodoses, skulle bristen fyllas genom en allmän fattigvårdsafgift af stadens invånare, som därtill voro pliktige, med undantag allenast af sådana, som själfva råkat i behof af understöd. Såsom grund till denna taxation »må tagas beloppet af hwars och ens allmänna Bewillning». Den erforderliga summan, fastställd efter behofvet, skulle på hvar och en proportionaliter fördelas. Från husägares och andra skattskrifnes bevillningssummor borde vid uträkning af fattigvårdsafgiften afdragas, hvad hvar och en för inkomst af egendom och rörelse å annan ort erlade i bevillning. Skattskrifna å annan ort ålades att till fattigwården bidraga, för så vidt de vore boende i hufvudstaden och icke kunde anses såsom resande. — Med uppgift att förvalta den allmänna fattigfonden skulle församlingarna årligen välja »trenne erfarne och nitiske män, som kunna ombytas eller bibehållas, och hwilka med namn af Cassa-Direction böra taga kännedom af hwad til den allmänna fattigfonden, så wäl genom fattigvårdsafgiften, som eljest, influtit, uprätta förslag til fördelning af desse medel til hwarje Församlings fattigförsörjning eller til gemensamma ändamål och utassignera medlen, för hwilkas anslående til bestämda behof de böra wara ansvarige och redowisa».

Öfverstyrelsen för hufvudstadens fattigvård skulle nu bestå af öfverståthållaren såsom ordförande och, såsom hans ersättare, af underståthållaren, vidare af generaldirektören öfver stadens barmhärtighetsverk samt polismästaren; »kommande General-Directeuren, utan at med styrelsen af Församlingarnes enskilda försörjnings-anstalter äga någon direct befattning, likväl at hafwa fritt tilträde til dessa inrättningar, med rättighet at fordra alla uplysningar han anser nödige, för at kunna anmäla hwad han finner felagtigt samt anser behöfwa ändras eller förbättras».

Denna fattigvårdsförordning skulle tillämpas från den 1 april 1812 till den 1 april 1814, hvarförinnan underdånig berättelse om verkan och följderna af den fastställda »Fattigförsörjningen Församlingswis» skulle aflämnas i så god tid, att K. Maj:t blefve i tillfälle »at om dess fortfarande, förbättrande, förändrande eller upphörande i Nåder förordna».

Under tiden fortsatte församlingarnas deputerade att öfverlägga om ytterligare åtgärder, som visat sig erforderliga för fattigvårdens ordnande. Den 18 juni beslöts i den viktiga taxeringsfrågan,¹ som blifvit undanskjuten, ehuru den minst af alla tälde uppskof, att för förvaltningsåret 1812—1813 skulle fattigförsörjningsbehovet beräknas till endast 15,000 r:dr för att icke göra den nya beskattningen från början »motbudande» för allmänheten; att afgiften skulle uttaxeras med 3 skilling på hvarje riksdaler; att fattigvårdsafgiften skulle beräknas endast för inkomst af egendom eller rörelse, för hvilken skattskyldig bör beskattas; samt att afgiften skulle särskildt upptagas på debetsedeln under titel »Fattigvårdsafgift för år 1812» samt uppbäras och kvitteras på samma gång som de öfriga kronoutskylderna. De inbetalda beloppen skulle insättas i rikets ständers bank under konto Stockholms stads fattigmedel.

En annan fråga, som också tarfvade en snar lösning, var huru öfverståthållaren skulle utöfva sin myndighet såsom fattigvårdens högste styresman. På deputerades förslag fastställde K. Maj:t den 17 mars 1813 följande bestämmelser. Till beredande af en öfverstyrelse för Stockholms allmänna fattigvård, »hvilken med tillräcklig kraft, verksamhet, erfarenhet och kännedom förenar uttrycket af Innewånarnes allmänna wilja och förtroende», ägde hvarje af stadens 8 fattighusdirektioner för ett år inom sig välja en ledamot att inför öfverståthållaren, så ofta han fann det nödigt, träda tillsammans för att öfverlägga och rådslå i alla ämnen, som han dem förelade, och om hvilka han ville höra deras åsikt. Val af dessa ledamöter skulle ske med slutna sedlar hvarje år före mars månads utgång. Jämte dessa ledamöter var det öfverståthållaren förbehållet att tillkalla andre »erfarne och kunnige män» vid behandling af förefallande viktigare ärenden. Dessa öfverståthållarens biträden fingo bl. a. till uppgift att granska och taga befattning med upprättade mönsterrullor öfver fattiga, ordningen och sättet för särskilda fattigklassers vård och försörjning, möjligen uppkommande tvister och missbruk, äfvensom uppgjorda beräkningar öfver för-

¹ Memorial afgifvet den 20 Maj 1812 af Kommitterade rörande förslag till en viss afgift för den till Stadens församlingar öfverlätna nya fattigförsörjningen från 1 April 1812 till 1 April 1813. I rådhusets arkiv.

samlingarnas behof samt kassadirektionens förslag öfver fattigmedlens fördelning. Slutligen bestämdes, att de af församlingarna för val af kassadirektörer utsedde elektorerne äfven skulle välja en revisor för hvarje församling att granska direktionens räkenskaper och förvaltning under föregående år och däröfver afgifva berättelse till öfverståhållaren. Denna berättelse skulle åtföljas af ett kort sammandrag öfver fattigvårdens inkomster och utgifter att till allmänhetens kännedom meddelas.

Sedan nu detta lappverk blifvit utfördt, var äfven decentraliseringen af fattigvården fullbordad. En skenbild af centralstyrelse hägrade väl i fjärran, men denna förmådde icke ingifva den tron, att, sedan försörjningen till sina viktigaste delar blifvit öfverlämnad åt åtta själfständiga fattigvårdsstyrelser, vården om de fattiga i hufvudstaden kunde erhålla en enhetlig karakter. Det är knappast antagligt, att öfverståhållaren, som var öfverhopad med en mängd andra synnerligen viktiga göromål, alltid kunde erhålla kunskap om uppkomna missförhållanden inom fattigvården och ingripa till deras afhjälpan. Det är icke heller antagligt, att de deputerade, som endast skulle sammankallas »så ofta öfverståhållaren fann nödigt», voro i tillfälle att öfvervaka försörjningen inom stadens alla församlingar, så att den blef likformig och allestädes beräknad efter samma grunder. Ur synpunkten af de fattigas billiga fordran att blifva lika behandlade, till hvilken församling de än hörde, borde decentraliseringen icke ha medgifvits.

Huru olika understöden inom skilda församlingar varit, förtjänar nog en närmare undersökning; men denna blir möjlig, först då alla församlingars fattigvårdshandlingar en gång hunnit på ett fackmässigt sätt ordnas och samlas på ett enda ställe. Tillgängliga handlingar lämna emellertid tydliga bevis på det missnöje, som bristen på enhetlighet inom försörjningsväsendet framkallade. Därom vittna tillfyllest öfverståhållarens yttranden till deputerade för fattigvårdsärendena: »I fråga om Underhållskostnaden och försörjningssättet vid de under Fattighus Directionerne lydande Inrättningar framhölls¹ huruledes K. Maj:t — — — stadgat och föreskrifvit att fattigvården och försörjningen inom alla stadens församlingar skulle i den möjligaste likhet inrättas och verkställas, men att såväl genom Fattighus Directionernes afgifne Räkenskaper, som igenom sista månstringsberättelsen vore upplyst, att mycken olikhet och skiljaktighet i nämnda delar och både uti underhållsbeloppet och försörjningssättet inom särskilda församlingar äger rum, så att jemte det i den ena församlingen underhållet till försörjningshjon och fattige utom fattighuset utgår in natura, men i andre i contante penningar, det samma äfven till ständigt månatligt belopp beräknadt kommer de fattige inom eller utom fattighuset till godo, å ena stället med högst 2 R:dr 24 à 3 R:dr Banco och å ett annat med högst 1 R:dr à 1 R:dr 24 o. s. v. utan att hittills af Fattigstyrelserna någon viss billig grund för månatliga underhållskostnaden till lika qualificerade Fattige blifvit gemensamt antagen, derigenom ock mycken anledning till skäliga missnöjen och tätare flyttningar sannolikt skolat förekommas. Af dessa

¹ Protokoll hållet inför Öfverståhållaren samt Deputerade för fattigvårdsärendena den 24 december 1830.

skäl funno Herrar Commiterade lika med Herr Baron och Öfverståthållaren vara med rättvisa och ordning öfverensstämmande att Fattigunderhållet, som i en del församlingar nu vore högst otillräckligt, kunde lämpas och fastställas, så att ingen lider nöd eller brist till lifvets nödvändiga behof, samt i den närmaste likhet inom alla församlingar».

6.

Fattigvården under öfverståthållaren. — Deputerade för allmänna fattigvården. — Kommitterade för sjukvården. — Fattighärbergen och sjukhus. — Enskilda stiftelser och barmhärtighetsverk.

Under den kända benämningen »Allmänna Fattigvården»¹ tog det nya försörjningsväsendet sin början den 1 april 1812.

Såsom redan framhållits, utgjordes öfverstyrelsen af öfverståthållaren. Till ledning för de beslut, han fattade, ägde han att tillkalla och höra vissa inom församlingarna utsedde fullmäktige, hvilka efter de åt dem lämnade uppdragen benämndes: Deputerade för allmänna Fattigvårds-afgiftens bestämmande, Comiterade för Fattigvårds-Ärenderne och Ledamöter i Fattig-Cassæ-Direktionen. Alla dessa tillsammans utgjorde ju en ganska mångtallig rådsförsamling. Någon gång ansågs likväl denna icke tillräcklig, hvarför vid skilda tillfällen ytterligare tillkallades andra erfarne män, såsom ledamöter af direktionerna för Frivilliga arbetshusen, Allmänna barnhuset och Danviks hospital.

Till sitt omedelbara biträde hade öfverståthållaren åtskilliga vid fattigvården och dess kansli anställde tjänstemän. De förnämsta voro: generaldirektören för stadens barmhärtighetsverk, sekreteraren hos öfverståthållareämbetet för fattigvårdsärenden och kamreraren vid fattigkassans kontor.

Generaldirektören borde i viss mån ersätta den vid den förra fattigvårdsförvaltningen tjänstgörande öfverdirektören.² Han skulle hafva under sin ledning och uppsikt Barnhuset, Danviks hospital och Korrektionshuset, där-

¹ Öfverstyrelsen kallades fortfarande »Kongl. Directionen öfver Allmänna Fattigvården» och använde den föregående öfverstyrelsens sigill, framställande Stockholms stads vapen i en sköld, öfver hvilken var fästad en k. krona. Omskriften lydde: Kongl. Directions öf. Allm. Fattigvårdens sigill.

² K. bref den 16 oktober 1811. — Genom ett senare den 19 febr. 1812 utfärdadt bref förordnades generaldirektören Johan Niclas Brandt »at ifrån den 1:sta nästkommande April tills vidare förvalta styrelsen öfver Stora Barnhuset, Spinnhuset och Danviks hospitalet, i alt hvad som angår den inre hushållningen vid dessa Barmhertighets Werk och uppfyllandet af de ändamål, som med dem äro åsyftade; Ägande bemälte General Directeur, at för omförmälte styrelse ensam vara Kongl. Maj:t ansvarig och inför Kongl. Maj:t samt Öfverståthållare Embetet redovisa». Afskrifter i Danvikens arkiv.

jämte skulle han med uppmärksamhet följa fattigvårdens handhavande inom församlingarnas försörjningsanstalter. Till detta ämbete utnämndes den 16 oktober 1811 en ansedd läkare, som förklarar sig villig mottaga tjänsten »med det ovanliga vilkor, at derföre ej njuta någon Lön». Hans befattning med fattigvården upphörde dock redan den 23 december följande år, hvar efter sysslan indrogs.

Åtskilliga skrivelser, utgångna från »General-Directeurs Expeditionen», angifva tydligen, att tjänstinnehafvaren var en man, som var sinnad att utöfva makt och inflytande. Hans förslag och framställningar mottogos emellertid icke med den beredvillighet, som han önskade, hvilket slutligen äfven gaf anledning till hans afskedstagande. Minst af alla voro de själfständiga fattigvårdsstyrelserna benägna att efterkomma hans yrkanden. Gång på gång afslogo de hans remisser till fattigvårdsinrättningarna under erinran, »att Directionen icke kan emottaga sådana Personer som inte höra hit, af det skäl att Fattigförsörjningen skall bestridas Församlingsvis, så att hvarje Församling drager försorg om sina Fattiga». Af de tvenne af honom afgifna berättelserna¹ erfar man framför allt, att det skulle ha varit han, som vidtagit flera då mycket omtalade förbättringar inom fattigvårdsanstalterna. Skyddslingarna i Barnhuset hade genom honom erhållit nya kläder, sundare mat och lämpligare lokaler; sjuklingar, som inspärrats på Danviken under förevändning, att de voro sinnessjuka, hade af honom frigifvits ur dårhuset; arrestanterna inom Korrektionshuset hade genom hans anordningar vants vid arbete och lydnad. Att han likväl icke fullständigt lyckats, medgifver han själf i den dystra framtidsbild han efter sitt afskedstagande lämnat af Korrektionshuset: »Hwad jag efter den erfarenhet, jag hunnit förwärfva, tror mig kunna med säkerhet förutse, är, att om icke bättre och kraftigare anstalter widtagas, om icke rummen förbättras, om icke de sjuklige försändas till sjukhus, de lytte, ålderstegne och wanföre till Fattighus, de förswarslöse till lämpelige arbetsställen, som icke äro stemplade med den wanära som Spinnhuset, och om icke dit insatte barn i stället förflyttas till tjenlige arbets- och uppfostringsställen, der de kunna danas till duglige medborgare, så blir detta Korrektionshus, hwad jag nu för andra och sista gången offentligen yttrar, en för Staten ganska skadlig och för menskligheten motbjudande Inrättning, samt endast ett olyckligt Förwaringsrum, der de flesta af alla åldrar och kön blifwa både i moraliskt och fysiskt afseende aldeles förderfwade». Först 1827 blef denna inrättning förvandlad till en organiserad korrektions- och straffanstalt.

Föga mer än ett år hade förflutit, sedan den nya fattigvården vunnit tillämpning, då öfverståthållaren i skrifvelse till K. Maj:t förklarade,² att han med den kännedom, han inhämtat om det ömma deltagande, den upplysta och rättsinniga verksamhet, med hvilka försörjningen blifvit bestridd

¹ Berättelse rörande Förvaltningen af Allmänna Barnhuset, Danviks Hospitalet och Korrektionshuset i Stockholm under April, Maji och Junii månader år 1812, dat. den 1 Juli 1812 och Berättelse — — — till December månads slut 1812, dat. den 13 mars 1813. I k. biblioteket.

² Öfverståthållarens underdåniga skrifvelse till K. Maj:t den 13 nov. 1813.

inom församlingarna, ansåg, att den förevarande organisationen af stadens fattigvård, rätt handhafd, skulle medföra de lyckligaste följder. På grund häraf hemställde han, »att K. Maj:t för framtiden, och så länge berörde Inrättning uppfylde K. Maj:ts Nådiga afsigter samt Christendomens och Medborgerlighetens pligter emot den lidande Menskligheten, i Nåder täcktes gilla och fastställa samma för Stockholms Stads Fattigvård Församlingswis inrättade plan». Liksom till öfverståthållarens öfriga förslag angående fattigvården gaf K. Maj:t äfven nu sitt samtycke till den gjorda framställningen och beslöt, att den upprättade fattigförsörjningen »mätte framgent fortfara, så länge ändamålet derigenom fylldes».¹

I öfver trettio år skulle den allmänna fattigvården, sådan den nu slutligen blifvit fastställd, utöfvas i hufvudstaden under öfverståthållarens personliga ledning och uppsikt. Öfverståthållaren granskade och afgjorde alla de fattigvårdsärenden, som förelades hans pröfning, han remitterade hjälpsökande till församlingarnes fattigvårdsdirektioner och till andra inrättningars styrelser, han företog mönstringar inom stadens alla fattigvårdsanstalter för att utröna de fattigas tillstånd och behof, han mottog årliga redogörelser för förvaltningen af fattigförsörjningen i hufvudstaden, han sammankallade de af staden valda ombuden för att med dem öfverlägga i viktigare fattigvårdsärenden. Allt detta och mycket annat verkställdes numera utan biträde af den tjänsteman, — öfverdirektör eller generaldirektör — som ursprungligen betraktades såsom öumbärlig. En dyrköpt erfarenhet hade lärt, att skötseln af stadens stora och många inrättningar bäst handhades af ansvariga styrelser, bestående af män med verklig sakkänedom och erforderlig verksamhetsifvër. I öfrigt var det egentliga försörjningsväsendet öfverlämnadt åt de inom församlingarna därtill valde fattigvårdsdirektörerna. Af dessa i fattigvårdsärenden förfarne män borde öfverståthållaren erhålla de säkraste upplysningar och det bästa stöd. Oaktadt under förevarande tidrymd täta ombyten förekommo af stadens högste styresman, synes öfverståthållaren städse ha ägnat fattigvården det varmaste intresse. Därom vittna i synnerhet de viktiga frågor, som på hans initiativ upptogos till öfverläggning och afgörande.

De flesta nödstälde vände sig i sina behof till fattigvårdsdirektionerna eller församlingarnas prästerskap, som kunde förskaffa de därtill förtjänta en plats på fattighus eller i värsta fall på försörjningshus. Ät dem, som behöfde en mindre eller tillfällig hjälp, hade vederbörande äfven möjlighet att lämna ett om aldrig så litet understöd i penningar eller in natura.

Bland kvarglömda fattigvårdshandlingar i Danvikens arkiv finnes dock månget bevis för att de fattiga icke sällan vände sig omedelbart till öfverståthållaren. Sedan de olika ansökningarna blifvit vederbörligen behandlade af sekreteraren för fattigvårdsärenden, pröfvades de af öfverståthållaren, som därefter fattade beslut. I fall han icke kunde förmå församlingarna

¹ K. bref till öfverståthållaren den 8 dec. 1813. I Danvikens arkiv.

åtaga sig en eller annan behöfvande, som fordrade långvarig vård eller ständigt understöd, hade han dock slutligen utvägen att remittera minderåriga till Barnhuset, ålderstigna och sjuklingar till Danviken. Sannolikt hade han dessutom till utdelning af allmosor några, om äfven mycket begränsade medel.

I vida större utsträckning, än man kan ana, hafva nödställda hänvändt sig med böneskrifter till kungliga personer eller till stadens högste styresmän. Dylika skrifter förtjäna knappt mer än ett omnämnande. — En hattmakare, 66 år gammal, som i tolf år bott i Paris och därstädes blifvit föreställd för prinsen af Ponte-Corvo, vänder sig till konungen med anhållan om »une petite pension pour aller passer mes derniers jours à Ulricehamn, ma ville natale». — En fransman, bosatt i Stockholm och 74 år gammal, anhåller att få uthyra sina utskänkningsrättigheter för att af denna inkomst kunna lefva: »Cest un anciens serviteur qui a suivie votre majesté dans toute cest dangers depuis Austerlitz jusqua Stockholm et demande pardons sil ôse rapeller a lincomparable memoire de votre majesté la nuits du 24 au 25 jeanvier 1807 à Marengo».¹ — En löjtnants fru med en sjuk man och åtta barn anhåller om rättighet att idka hembryggeri. — En hustru, som med fyra barn legat i en vedbod, begär hjälp till anskaffande af bostad. — En gardistänka med tre barn, själf krympling och gående på kryckor, beder om något understöd. — En fångvaktare anhåller om någon plats, enär han måst lämna sin tjänst vid rådhushäktet, därför att han »tilldelat några af fångarna ett par slag, då de framkallade myteri och andra våldsamma okynnen inom häktet». — En änka skrifer till konungen och åberopar de tjänster, hon varit i tillfälle att göra: »J'ose compter sur la parole et la promesse auguste de Votre Majesté d'obtenir la récompense promise pour les services que j'ai réussi à faire dans les tumultes différentes qui ont eu lieu», en erinran om de upplysningar, hon lämnat vederbörande vid förestående oroligheter i hufvudstaden. — En öfvergifven hustru med två barn bönfäller om dessas intagande i Prins Carls inrättning, enär hon såsom lidande af lungsot och till följd häraf sängliggande större delen af året icke kan draga försorg om dem. Hitintills hade hon blifvit understödd af ädelmodiga personer, som hon i allmänna tidningar anropat om hjälp. — Många dylika böneskrifter från personer, tillhörande de mest skilda samhällsklasser, finnas bland dessa ansökningshandlingar.

En till öfverståthållaren ställd skrifvelse är af följande lydelse: »Högvälborne Herr Öfver Ståthållare! I djupaste underdånighet bedjer en 64 års Gumma å fattighus om förskoning från policens straff. Jag hoppas då den gode Öfver Ståthållaren får veta sanningen och orsaken till mitt svaga förhållande, jag blir hulpen. Jag gick en dag då det hällregnade till Herr Öfver Ståthållaren på Djurgården med skorpor och hade dåliga skor samt halkade och föll omkull, blef tagen och satt i arrest, pliktfälld eller sitta på vatten och bröd därtill har jag arma inga krafter, utan, om det skall ske, så är det detsamma som att taga mitt lif. Pengar har jag ej, ty jag

¹ Stafningen efter originalet. I Danvikens arkiv.

har blott 2 R:dr Rgs i månaden att lefva af. Vågar jag derföre bönfälla att då jag har ärlig vandel och goda betyg från Excellencen Bonde, Grefve Ankarsvärd och Grefvinnan Fersen för denna enda gång blifva hulpen. I den djupaste ödmjukhet vågar jag förnya min bön, som jag bönfaller att den Goda Öfverståthållaren behjertar.

Anna Moberg

å Clara fattighus.²

Ett flertal oftast intetsägande diarier öfver de af öfverståthållaren prövade ärenden finnas ännu i behåll.¹ Mera lärrika äro de protokoll, som förvaras i rådhusets arkiv och omnämna frågor, föredragna och afgjorda inför öfverståthållaren samt deputerade eller kommitterade. Det, som kännetecknar dessa öfverläggningar, är icke endast det initiativ till förbättringar, som härvid togs af öfverståthållaren, utan äfven den beredvillighet, med hvilken dessa förslag omfattades af stadens ombud. Förutom den ständigt återkommande frågan om uttaxering af medel för fattigvårdens behof, hvilken härefter i ett sammanhang skall omtalas, må några viktigare ärenden nu vidröras.

Fast besluten tyckes öfverståthållaren ha varit att med uppmärksamhet följa skötseln af församlingarnas fattigvårdsinrättningar. Ett af hans första beslut lyder enligt protokollet:² »Twänne gånger hwarje år inom April och October månaders utgång bestämmer och låter Öfver Ståthållaren kungöra särskilte dagar till mönstringsförrättande af de Fattige inom hvarje Församling. Ändamålet med en sådan mönstring är att bestämma hvilka böra för fattige räknas, antalet af dem, som hwarje Församling tillhör att vårda och försörja, samt hwad hjälp och understöd hwar och en efter behof och omständigheter tillkommer, med det mera hwartill Reglemente och ordningar föranleda och hwarwid det af Claræ Församling antagna formulär till mönsterrulla bör iagttagas och följas.

Sedan Fattighus Directionen genast efter Flyttningen uprättat fullständig Rulla öfver de å Fattig- eller Försörjningshus intagna, med allmosor endast understödde, samt anmälde Fattige, ware sig barn eller äldre och efter Herr Öfver Ståthållarens gifna befallning, verkställes mönstringen af wissa (3:ne) Fattighus Directionens Deputerade med biträde af dess Kamererare och i närvaro af någon å Kongl. Öfver Ståthållare Embetets wägnar, en af Presterskapet i Församlingen, en af Cassa Directeurne, der de det åstunda, och en från de öfriga Församlingarnes Fattighus Directioner; efter omständigheterna och så att rätta ändamålet winnes, förättas mönstringen på sjelfwa Fattighuset och Försörjningshusen, der de anmälte och inskrifne Fattige efter skedd kallelse genom Kungörelse från predikstolen och uti Tidningen Dagligt allehanda böra sig infinna eller sitt lagliga Förfall anmäla.

¹ Diarier öfver föredragna fattigvårdsmål finnas såväl i stadens som i rådhusets arkiv. De i rådhuset förvarade omfatta åren 1810—1830. Somliga äro ganska magra, exempelvis: 12 mål 1815, 8 mål 1816, 6 mål 1818. — I stadens arkiv förvaras äfven andra fattigvårdshandlingar från 1812 till 1840.

² Protokoll för allmänna fattigvården den 16 sept. 1812. I rådhusets arkiv.

Församlingarnes egen, de Contribuerandes och de Fattiges rätt beror derå att dessa mönstringar verkställas med ordning samt sorgfällig uppmärksamhet och noggrannhet enligt de allmänt antagna och stadgade grunder och föreskrifter: ägande hvarje Fattig-Styrelse att om förloppet och verkställigheten af mönstringen med de omständigheter som derwid förefallit sin embets Berättelse till Kongl. Öfwer Ståthållare Embetet skyndsammeligent afgang, på det att hwad vidare i anseende till sättet och Resultaten af dessa mönstringar kan behöfwa rättas och förändras, må komma under wederbörlig pröfning och öfwerwägande».

Under öfverläggningarna med deputerade underlät icke heller öfverståhållaren att framställa allvarliga erinringar mot fattigvårdens handhafvande. Sålunda påminde han en dag därom, »att inom hvarje församling skola utses wissa ledamöter af Fattigstyrelsen, hos hwilka de fattiga kunna sina ansökningar om arbete eller understöd ingifwa, och att genom Allmänna tidningar kungöres hwar och på hwad tid de behöfwande kunna sig anmäla; äfwensom att, enär någon sökande fattig erhåller ett nekande swar, sådant med skälen dertil måtte honom skrifteligen meddelas, på det att wederbörande Styrelse måtte undgå att med återremiss af mindre behöriga Personer warda beswärad». En annan dag fäste han uppmärksamheten vid de olägenheter, som uppstått af brist på lämpliga lokaler inom fattighuset för vård af sjuka, och föreskref, att inom hvarje inrättning skulle upplåtas en särskild för insjuknade afsedd sal.

Än mer ingripande i fattigvårdsdirektionernas själfbestämmanderätt var tillkännagifvandet, att sådana bestämmelser borde fastställas, att det kontanta understödet till »de mest bräckliga, orkeslösa och behöfwande» inom fattighuset icke understeg 2 r:dr banko för månad. Lika anmärkningsvärd är föreskriften, att utom de vanliga sammanträden, som fattighusdirektionerna höllo en gång hvarje månad, skulle trenne eller flera styrelseledamöter sammanträda helst en gång i veckan »för att i behörig ordning och utan tidsutdrägt pröfwa och handlägga ständigt förekommande hvarjehanda fattigförsörjningsärenden, såsom angående fattigas intagning, underhåll, vård och understöd efter olika omständigheter, sökt barnhus- och fosterhjälp, antagne Fattighjons förändrade behof, uppgifter och betygs meddelande för sökanden till andra Vålgörenhetsinrättningar, komplettering af det Register eller liggare, som hos alla Församlingars Fattigvårds Directioner bör vara upprättadt öfwer de personer, hwilka af Fattigvårds Directionen eller med dess vetskap af andra Barmhertighets-Stiftelser njuta fattighjälp och understöd, dagliga ordningen och hushållningen inom Fattig- och Försörjningshuset med flera viktige föremål».

I de flesta fall gillade stadens ombud öfverståhållarens förslag och lämnade honom sitt stöd, då det gälde att afhjälpa allmännare missförhållanden. En dag hade öfverståhållaren sammankallat kommitterade för fattigvårdsärendena och ledamöterna af fattigkassans direktions »uteslutande för att med dem rådgöra om de åtgärder, som för det närvarande kunde vara gagnlige för att, om icke helt och hållet, åtminstone till någon del förekomma fortsättandet af detta lika allmänt som rättvist öfverklagade tig-

geriet». Kommitterades yttrande sammanfattas i protokollet på följande sätt:
 »Herrar Comiterade voro enhälligt af den mening, att de personer, som genom tiggeri å gatorne falla allmänheten besvärlige, icke tillhöra de egenteliga fattighusen, der fattighjonen såsom genom ålderdom eller bräcklighet eller sjukdom i allmänhet oförmögne till arbete åtnjuta såväl husrum som nödortfigt underhåll och icke hafva verkligt behof att serskildt anlita allmänhetens gifmildhet. Deremot vore förhållandet annorlunda med de så kallade försörjningshusen, der understöd till mindre belopp eller endast tillfälligtvis erhållas af dem, som icke helt och hållet sakna förmågan att arbeta eller ock för tillfället äro urståndsatta att derigenom förtjena sitt uppehälle. Desse så kallade försörjningshjon måste lika med å fattighusen intagne personer, som icke sakna all arbetskraft, genom handarbete biträda i enskilda hus eller dylikt, förse sig med hvad som deras nödortf brister i de gåfvor, hvilka från fattigvården bekommas. Ett stort antal af dessa personer sakna all lust för arbete och ordentlig sysselsättning och i stället föredraga att tigga, hvilket hos åtskillige bland dem öfvergått till verklig böjelse.

För dem, som i Försörjningshusen voro intagna och der åtnjoto husrum, vore likasom det sker å Fattighusen det visserligen förbjudet att utgå, innan de uppgifvit ärendet samt dertill erhållit tillåtelse af Waktmästaren, som handhafver ordningen å stället, men dels beredde de sig tillfälle att olofligen begifva sig bort, och dels kunde någon tillsyn å deras förehafvanden i allt fall icke hafvas, sedan dem tillåtits att gå ut. Det vore äfven föreskrifvet att fattighjonen alltid borde utom hus vara försedde med en bricka, utvisande deras berörde egenskap, men dessa påbud hade vanligtvis gäckats på det sätt, att fattighjonen, utkomne å gatan, undangömd brickan. Att hålla dem inestängde inom försörjningshusen vore för ändamålet visserligen gagneligt, men äfven om en sådan åtgärd ansåges kunna vidtagas, möter dervid likväl det hinder, att fattighjonen måste förse med fullt underhåll, till beredande hvaraf medel saknades och till hvilkas anskaffande anledning så mycket mindre vore för handen, som förökade tillskott till fattigvården otvifvelaktigt skulle med hänsigt till den stora mängden af arbetslösa lättingar snarare verka till förökande än förminskande af tiggarnas antal».

Den enda ändamålsenliga utvägen att förekomma tiggeri, säga vidare kommitterade, vore inrättande af arbetshus, »där ej mindre tillgång till arbete vore för handen för dem, som ville därmed sysselsätta sig, än äfven sådana, hvilka väl äga förmåga att arbeta men därtill sakna håg och böjelse, kunna tvingas till arbete. Innan sådana inrättningar kommit till stånd, kunde upphörandet af tiggeriet icke emotses». Som i detta afseende intet var att göra för tillfället, hemställde kommitterade, att öfverståthållareämbetet ville förnya sina föregående förbud mot tiggerier och ställa en uppmaning till allmänheten att i sin mån medverka till dess upphörande.

Under öfverläggningarna med deputerade förblef öfverståthållaren ingalunda en tyst åhörare, utan uppträdde fastmer som en ifrig förespråkare för de nödställda. Bland mångfaldiga bevis härpå må ett anföras. Det kan samtidigt tjäna att belysa en högst viktig fattigvårdsfråga, hvilken då för första gången upptogs till allvarlig pröfning af stadens myndigheter. Frågan gäll-

de »herbergerande af personer bland den behöfvande folkklassen, hvilka här i staden, under strängare årstid, å torg och gator anträffas och måste upptagas såsom saknande hemvist och boningsställe och dels stadde utan laga tjänst och näringsfång, dels icke tillhörande någon viss församling eller dess fattigförsörjning». Intill dess hade man nöjt sig med att behandla de husvillan såsom tiggare eller lösdrifvare och satt dem i förvar bland andra till straff dömda uslingar.

Vid föredragning af denna fråga anförde öfverståthållaren:¹ »Då nu den mörka och kalla årstiden inträdt och Hufvudstaden tyvärr finnes besvärad af ett stort antal kringstrykande tiggare och lösa personer, får jag till Herrar Comiterade hemställa om det icke vore skäl att af fattigförsörjningsmedlen på hvardera af stadens tvänne största malmar, den Norra och Södra, inrätta en så kallad Fattig Barack, der under en på stället stationerad pålitlig uppsyningsmans inseende och uti mindst tvenne större men afskiljda rum, ett för mankön och ett för qvinnkön, kringstrykande och husvillan personer af båda könen finge från en viss timma på aftonen till en viss timma på morgonen emottagas samt gratis eller emot någon mindre afgift njuta varmt husrum och qvarstanna för natten.

En sådan anstalt synes mig vara både af behovet och rättvisan påkallad. Tiggarnes och de så kallade uteliggarnes antal kunna ej beräknas, men mig förefaller det ganska stort, och något måste för de husvillans herbergerande af samhället göras. Det strider dessutom ovillkorligen emot rättvisans stränga fordringar att först vid vite förbjuda hysandet af husvillan personer och detta oagadt ålägga dem, som ej kunna förskaffa sig husrum, straff för uteliggande. Icke är det troligt, att den husvillan stackaren bereder sig ett bättre tillfälle till erhållande af husrum derigenom att han undergår fyra dagars fängelse vid vatten och bröd; men deremot beredes han tillfälle till undervisning i konsten att stjäla genom umgänget med förbrytare. Sålunda synes mig Lagstiftaren, då han velat straffa den tanklösa fattigdomen, nära nog framkallat brottet.

För öfrigt har Polis-Styrelsen ofta svårt att bestämdt urskilja om ej dylikt kringstrykande eller uteliggande nattetid är en följd af det yttersta armod — ty Sveriges höst- och vinternätter äro vanligen icke af natur, att man af fritt val tillbringar dem under bar himmel — eller om sådant sker af ondt uppsåt, i hvilket senare fall näpst icke bör uteblifva. Mig synes dessa sofställan högst nödiga såsom en interimis reglering, emedan Hufvudstadens innevånare derigenom någorlunda blifva från de vådor fredade, som allmänt eller enskildt hota dem från en växande folkhop utan hem, utan bröd, utan seder och snart sagdt utan Religion samt utan känsla för annat än de djuriska behovet.

En annan fördel emotser jag äfven genom verkställigheten af detta projekt, nemligen en minskning i brotten, särdeles stöldernas antal. Här i Staden, liksom annorstädes, finnas flera tjuvgömmare, likaså, om ej mera

¹ Anförande af öfverståthållaren A. J. A. Möllerhjelm till protokollet för allmänna fattigvården den 27 nov. 1838. I rådhusets arkiv.

farliga för allmänna säkerheten, än tjuvarne sjelfva, men oändeligen svårare att åtkomma. Dessa gömma ej blott tjufgods, de hysa ock tjuvarne sjelfve. Men till detta slags husvärdar kan ingen komma tomhändt. Äfventyret är för stort, att nattläger skulle erhållas af pur barmhertighet. För att således hafva något att bjuda för sig, stjal den husvilla eller lofvar han att stjäla. Jag vill ännu tro, att mången icke skulle stjäla, om han visste, hvarest han skulle erhålla nattherberge för intet.

Uppå en ytterligare omständighet har jag ännu velat fästa Herrar Comiterades uppmärksamhet, nemligen å barnen, dessa olyckliga varelser, som om qvällarne framträda, likt nattens skuggor, för att tigga sig en skärf, dels utkörda af liderliga, sedeslösa och förderfvade fäder eller mödrar med hot af stryk om de komma tomhändta hem, dels af egen böjelse och vanart utgångne för förvärfvandet på ett eller annat, ofta mindre lofligt sätt, af en skilling utaf den gifmilde och till äfventyrs någon tillhörighet från den ouppmärksamme vandraren, dessa arma redan på förderfvets väg långt framskridna 10—12 och 15 åringar, varelser som nöden förenar och en gemensam brottslighet sedermera ofta sammanhåller, efter det de företagit sig att i compagnie tigga, stjäla och supa. Hvad är med dessa att göra? Skola dessa inhysas tillsammans med de äldre, möjligtvis ännu mera förderfvade och faderlöse varelser, som dit komma att taga sin tillflykt? Då befarar jag, att sagde herbergen eller sofställen blifva mindre ändamålsenliga. Frågan är vigtig, vigtigare än man vid första ögonblicket anar, ty framtidens utsigter för en förbättring uti det högt drifna sedeförderfvet hvila på de mer eller mindre kloka och betänksamma åtgärder, vi vid alla fattigvårdsanstalter vidtaga».

Sedan kommitterade yttrat sig och öfverståthållaren åter tagit till ordet, beslöts, att en icke obetydlig summa skulle ställas till öfverståthållareämbetets förfogande för upprättande af två provisoriska fattighärbergen, det ena i Malongska huset på Söder, det andra i Sandbergiska bryggeriet på Norr, tillsammans rymmande omkring 100 husvilla. Härbergena upplätos utan afgift eller ersättning genom arbete; men de skulle ställas under lämplig tillsyn och kontroll, så att de icke anlidades af obehörige eller ovärdige. I öfrigt ägde öfverståthållareämbetet att utfärda nödiga föreskrifter.

Dessa inrättningar öppnades 1838 för det angifna ändamålet. Man antog, att de voro nödvändiga endast för den ifrågavarande vintern. Behovet af ständiga asyler för husvilla var ännu icke erkänt. Emellertid nödgades öfverståthållaren sedermera år efter år förnya sin framställning om beviljande af anslag till natthärbergen. Såsom stöd för denna framställning omnämnes i protokollen för 1839, huru det som oftast hände, sedan de under det föregående året anordnade härbergena blifvit indragna, »att en mängd personer dels om nätterna uptogos å gatorne, dels ock inställde sig antingen hos Öfverståthållaren eller uti Poliskammaren samt i saknad af tillflykt, begärde att blifva i de allmänna häktena emottagne; för att i någon mån äga skydd under den kallare årstiden. Då häktena hvarken fingo eller kunde med sådana endast husvilla personer belastas och det ganska ofta hände, antingen att dessa uslingar icke tillhörde någon församling härstädes, eller ock att icke bestämdt kunde utrönas, till hvilken församling de rätteligen borde an-

visas, hade följden varit den, att de stundom måst helt och hållet lemnas åt sitt öde». Natthärberget inrymdes äfven följande år i Malongska huset.

Bland många andra svåra uppgifter, som öfverstyrelsen för fattigvården hade att lösa, var den ingalunda den lättaste att bereda de fattiga nödig sjukvård. Mer än någonsin hade bristen af en större sjukvårdsanstalt gjort sig kännbar efter missväxtåret 1826, som icke blott förorsakade lidanden inom åtskilliga provinser utan äfven sträckte sina verkningar till hufvudstaden, där en ovanlig sjuklighet yppades bland de lägre folkklasserna. Serafimerlasarettet — det enda egentliga allmänna sjukhuset i staden — rymde ännu 1827 endast 140 sängar för omkring 80,000 invånare, af hvilka icke mindre än två tredjedelar ansågos tillhöra den arbetande, tjänande befolkningen. De af öfverståhållareämbetet vid annalkande farsoter upprättade provisoriska sjukvårdsinrättningar, exempelvis på Långholmen och Sabbatsberg eller vid Tanto, hade det väsentliga felet, att de kommo till stånd, då epidemien hunnit slå rot och gripa omkring sig. Oafvisligt var således behovet af ett större allmänt sjukhus och i all synnerhet af ett epidemisjukhus.

Så länge Danviks hospital kunde tjäna som sinnessjukhus, tycktes man ha velat nöja sig därmed. Det borde dock redan vid sagda tid ha räknats till de föråldrade sjukvårdsanstalterna. Man behöfver endast taga del af några redogörelser om »Dårhuset» för att inse, huru olämplig måste ha varit denna vårdanstalt, hvilken intill 1813 »som oftast begagnades till förvarande af vanartige personer, stundom af bättre familjer, under förevändning af sinnes-svaghet, såsom orsak till deras oordentliga lefnad, hvarigenom således en stor del af dårhusets lägenheter till ett för en sådan inrättning främmande behof voro upptagne och anledningar gifne till oordningar, som hindrade att dårhuset ifrån det hvad det egentligen var, en förvaringsanstalt för vansinnige, ej kunde höjas till det hvad det borde vara en fullkomligt inrättad Curanstalt för desamma»;¹ — en vårdanstalt, om hvilken hospitalets öfverläkare 1834 yttrade: »Lokalens olämplighet hindrar den nu allmänt antagna kurativa methoden, så mycket den kan af lokala omständigheter motverkas. Danviks Dårhus kan aldrig blifva, under närvarande förhållanden, en lämplig läkeanstalt för sinnessjuka»;² — en vårdanstalt slutligen, om hvilken en af Sveriges förnämste läkare skref 1853: »Danviks dårhus är måhända den ändamålsvidrigaste af alla hufvudstadens barmhertighetsinrättningar; denna inrättning kan kallas en fläck på hufvudstadens kommunalväsen: ja, man kan våga säga, att det är en nesa för menskligheten, att en anstalt för olyckliga medmänniskors vård får finnas sådan som denna är». ³ Sent omsider väcktes vederbörande ur sin letargiska sömn,

¹ Chr. E. von Weigel, Om Danvikens Dårhus-Inrättning. Tal hållet inför K. Vet. Acad. den 21 Juni 1820. K. Vet. Akad. Præsidiital.

² C. U. Sondén, Danvikens Dårhus. En uppfordran till vederbörande att tidsenligt reglera vården om Stockholms sinnessjuka. Sthlm 1853.

³ M. Huss, Kan eller bör hufvudstaden längre undvara en väl ordnad Kuranstalt för sinnessjuka? Sthlm 1853.

och 1861 öppnades en tidsenlig vårdanstalt för sinnessjuka vid Konradsberg. Samtidigt flyttades dit 99 sinnessjuka från Danviks hospital.

Öfverstyrelsens för fattigvården dåvarande uppgift i fråga om de sjukas skötsel afsåg emellertid icke anskaffande af lämpliga eller rymliga lokaler för sinnessjuka, icke heller för veneriskt sjuka¹ eller för barnaföderskor, enär en för sjukvårdens förbättrande i hufvudstaden 1827 af K. Maj:t tillsatt kommitté förklarade, att »de enda af Stockholms Sjuk-Inrättningar, hvilka fullkomligt svara mot sitt ändamål, och hvarvid Committerade således ej hafva någon förändring att nu i underdånighet föreslå, äro Därhuset, Barnbördshuset och Veneriska Kurhuset».² Kommittén nöjde sig med att på angifna skäl förorda en utvidgning af Serafimerlasarettet till ett »Central-Sjukhus» och upprättandet af ett »Reserv-Sjukhus» eller provisoriskt sjukhus i Katarina f. d. kronobränneri vid Sandbergsgatan, där till vård skulle mottagas personer angripna af epidemiska sjukdomar eller af åkommor, som fordrade långvarig skötsel.

Sedan detta förslag blifvit diskuteradt och pröfvadt vid upprepade sammanträden mellan sjukvårdskommitterade och fattigvårdsdeputerade samt slutligen afhandladt på sockenstämmor inom stadens samtliga församlingar, fastställde K. Maj:t de godkända förslagen till nybyggnader vid lasarettet och inredningsarbeten vid kronobränneriet jämte i öfrigt de utvägar, som af stadens ombud blifvit beslutade till anskaffande af erforderliga medel. Sammanfattade i några få punkter afsågo dessa beslut: Att Serafimerlasarettet skulle, enligt den uppgifna planen, tillbyggas och utvidgas, så att närmare 300 sjuke därstädes kunde mottagas, samt att den inom kronobränneriet befintliga magasinsbyggnaden åt Sandbergsgatan skulle inredas till provisoriskt sjukhus för Stockholms stad, efter beräkning, med omkring 100 sängar. — Att dessa byggnads- och inredningsarbeten borde, så fort sig göra lät, sättas i verket under tillsyn af en utsedd byggnadsdirektion. — Att förändrade bestämmelser för sjukas intagning å lasarettet finge utfärdas, så lydande: »Fattige sjuke ifrån Stockholms Stad, försedde med intyg om sjukdom och fattigdom af behörig Läkare och Fattig-Directeur, hvilka intyg äfven borde innehålla, att å Församlingens enskilda Sjukhus icke fanns någon ledig plats för den sjukas emottagande, eller att, i anseende till sjukdomens svårare beskaffenhet, den sjuke ej kunde der eller hemma fullkomligen vårdas»,³ bestämmelser, som i framtiden skulle gifva anledning till åtskilliga

¹ För botande af veneriska sjukdomar, hvilka dessförinnan vårdats vid Danviken, upprättades 1814 en provisorisk anstalt, som 1816 inflyttade i den nuvarande inrättningen vid Handtverkaregatan, ursprungligen ett kronan tillhörigt brännvinsbränneri. Förtjänsten af denna förbättring i sjukvården tillkommer en 1813 tillsatt kommitté, hvilken i sitt betänkande skarpt betonat vikten af en dylik anstalt.

² Underdånigt Betänkande, rörande åtskilliga förbättringar uti Sjukvården inom Hufvudstaden: af den för detta ändamål Nädigst förordnade Committé. Stockholm den 30 October 1827. Tryckt s. å. I stadsfullmäktiges expedition.

³ Fördelaktigare för stadens fattiga voro bestämmelserna i reglementet af den 8 april 1788, der det föreskrefs: »Så långt det nuvarande och efterhand tilökade antalet sjuksängar medgifver, är det hvarjom och enom af Stockholms Stads Invånare öpet, at på Lazarettet njuta skötsel, antingen gratis, eller för en efter omständigheterna lämpad betalning».

svårigheter och tvister. — Att inskrifningsafgiften vid lasarettet skulle ökas ifrån 3 r:dr till 4 r:dr 32 sk. för betalande i allmänna rum, och ifrån 10 till 14 r:dr månatligen för betalande i extrarum, månaden räknad till 28 dagar. — Att 10,000 r:dr af den årligen inflytande tolagsafgiften för finska varor, som till Stockholm infördes, skulle från och med 1828 anslås till sjukvårdens behof i hufvudstaden. — Att den af Stockholms invånare beviljade $\frac{1}{5}$ af utgående allmänna fattigvårdsafgiften skulle från och med 1828 hållas vederbörande styrelse tillhanda för att till det provisoriska sjukhusets iordningsättande och underhåll användas. — Att den af hufvudstadens invånare ytterligare åtagna afgift, en skilling på riksdalern efter andra artikelns bevillning, ifrån och med 1829 och framgent, skulle på enahanda sätt och i sammanhang med allmänna fattigvårdsafgiften uttaxeras och uppbäras samt till Serafimerlasarettets utvidgning och underhåll disponeras.

Inredningsarbetena inom Katarina kronobränneri och byggnadsarbetet vid Serafimerlasarettet bedrefvos med den ifver, att det nya provisoriska sjukhuset kunde 1831 mottaga sina första patienter¹ och lasarettet 1832 föfoga öfver 200 sängar,² hvilka fem år senare ytterligare ökades till 295.

I öfrigt förtjänar den omnämnda kommittén erkännande för flere andra åtgärder till förbättringar af sjukvården. För detta ändamål utarbetade kommittén bl. a. förslag till nya instruktioner för fattigläkarne och stadsläkarne, hvilka föreskrifter omedelbart kommo till tillämpning³. Den viktigaste bestämmelsen i instruktionen för fattigläkaren lydde: »Jemte skyldigheten, att på vissa kungjorda timmar hos sig emottaga och med Läkarehjelp biträda de deras district hörande fattige sjuke, böra Fattig-Läkarne på anvisning af till Kongl. Öfver-Ståthållare-Embetet eller af vederbörande Fattig-Direction, eller af Församlingarnes Presterskap, skyndsamt och samma dag besöka de af dem anmälte sjuke, dem samvetsgrant vårda, samt noga tillse och bedöma, om de kunna vårdas hemma eller genast böra intagas på Fattig- eller Försörjningshuset; huruvida de kunna hjälpas medelst Fattig-försörjningsanstalter; eller om de böra anmälas till intagande och skötsel å Kongl. Serafimer-Ordens-Lazarettet, Danviks-Hospitalet, Kurhuset eller annan allmän Inrättning, till verkställande hvaraf igenom vederbörande Fattig-Direction Fattig-Läkarne draga skyndsamt försorg. De af Fattig-Läkarne vid dessa tillfällen utfärdade betyg böra vara så fullständiga som möjligt är till uplysning för de Läkare, till hvilkas vård de sjuke sedermera öfverlemnas».

Fattigläkarne voro skyldige »att hvarje lördag till Stadens Förste Läkare inlemnna Rapport öfver de fattige sjuke, hvilka, inom deras district, den sistförflutna veckan af dem blifvit vårdade; på hvilka Rapporten alltid bör antecknas, huru många sjuksängar på Församlingarnes Försörjningshus

¹ Öfverståthållaren utfärdade den 7 juli 1834 föreskrifter för läkaren och tjänstepersonalen vid Provisoriska sjukhuset.

² C. J. Ekströmer, Om Seraphimer-Ordens-Lazarettet i Stockholm. Tal hållet i K. Vet. Acad. den 7 April 1838.

³ Kongl. Maj:ts Nådiga Instruction för Stockholms Stads Församlingars Fattig-Läkare. Gifven Stockholms Slott den 25 Maji 1827. — Samma dag utfärdade K. Maj:t äfven instruktioner för Förste och Andre stadsläkarne i Stockholm.